
Г л а с н и к
Етнографског института
Српске академије наука и уметности

LI

Београд 2004

Г

Е

И

UDC 39 (05)

ISSN 0350-0861

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LII

Editor in chief:
DRAGANA RADOJIČIĆ

Editorial board:
LASTA ĐAPOVIĆ, RADOST IVANOVA, MIROSLAVA
LUKIĆ-KRSTANOVIĆ, SOFIJA MILORADOVIĆ, MILJANA RADOVANOVIC,
DRAGANA RADOJIČIĆ, GOJKO SUBOTIĆ, BOJAN ŽIKIĆ

Secretary:
MARIJA ĐOKIĆ

Accepted for publication by the reference of associate member of the SASA
Vojislav Stanovčić at the VIII session, Department of Social Sciences SASA,
October 4th 2004.

Belgrade 2004

УДК 39 (05)

ISSN 0350-0861

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LII

Уредник:
ДРАГАНА РАДОЛИЧИЋ

Уређивачки одбор:
ЛАСТА ЂАПОВИЋ, БОЈАН ЖИКИЋ, РАДОСТ ИВАНОВА,
МИРОСЛАВА ЛУКИЋ-КРСТАНОВИЋ, СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ,
МИЉАНА РАДОВАНОВИЋ, ДРАГАНА РАДОЛИЧИЋ, ГОЈКО СУБОТИЋ

Секретар уредништва:
МАРИЈА ЂОКИЋ

Примљено на VIII седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној
4. октобра 2004. године на основу реферата дописног члана САНУ
Војислава Становчића

Београд 2004

Издавач:

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 35/III, Београд, тел. 636-804

Рецензент:

дописни члан САНУ ВОЈИСЛАВ СТАНОВЧИЋ

Лектор:

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ

Превод на енглески:

ЈЕЛЕНА ЧВОРОВИЋ

Коректор:

МИРЈАНА РАДОВАНОВИЋ

Технички уредник:

ДАВОР ПАЛЧИЋ

Штампа:

ЧИГОЈА, Београд

Тираж:

500 примерака

Штампање финансирано из средстава Министарства науке и заштите животне средине Републике Србије.

Део радова у овом Гласнику резултат су рада на пројектима: Традиционална култура Срба — системи представа, обреда и социјалних институција (бр. 2157) и Савремена сеоска и градска култура — путеви трансформација (бр. 1868), које је у целини финансирало МНЗЖС РС.

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39 (05)

ГЛАСНИК Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography / уредник Драгана Радојичић. — Књ. 1, бр. 1/2 (1952)– . — Београд (Кнез Михаилова 35/III) : Етнографски институт САНУ, 1952– (Београд : Чигоја). — 24 cm

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS.SR.-ID 15882242

САДРЖАЈ — SUMMARY

<i>Љиљана Гавриловић</i> , Етнографија виртуелне реалности	9
<i>Ljiljana Gavrilović</i> , The Ethnography of Virtual Reality	16
<i>Бојан Жикић</i> , Гест у егзотеричном контексту	17
<i>Bojan Žikić</i> , Gesture in an Exoteric Context	28
<i>Nevena Ćurčić</i> , Texts, Audiences and Relations of Power Research Paradigms in Media and Cultural Studies	29
<i>Невена Ћурчић</i> , Медијски текстови, публике и односи моћи истраживачке парадигме у студијама медија и културе	40
<i>Мирослава Малешевић</i> , Снови о будућности: како дечаци и девојчице виде своје родне улоге	43
<i>Miroslava Malešević</i> , Dreams About the Future — How Boys and Girls Perceive Gender Roles	51
<i>Мирослава Лукић Крстићановић</i> , Фолклорно стваралаштво у бирократском коду — управљање музичким догађајем	53
<i>Miroslava Lukić Krstanić</i> , Folklore in Bureaucracy Code / Running a Music Event	65
<i>Марина Симић</i> , Конструкција идентитета једног фудбалског клуба на примеру ФК Обилића	67
<i>Marina Simić</i> , Identity Construction of a Football Club on the Example of FC Obilic	80
<i>Иван Ђорђевић</i> , Улична прослава Нове године у Београду	81
<i>Ivan Djordjević</i> , Street Celebration of New Year's Eve in Belgrade	90
<i>Александар Крел</i> , Путеви трансформације традиционалних дечијих игара Срба у Товаришеву	91
<i>Aleksandar Krel</i> , Changes in Traditional Children's Games Among Serbs in Tovariševo	108

<i>Младена Прелић</i> , Крсно име (крсна слава) код Срба у Будимпешти и околини у функцији одржавања етничког идентитета	109
<i>Mladena Prelić</i> , Maintaining Ethnic Identity: Family Patron's Day Among the Serbs in Budapest and Surrounding Area	115
<i>Мирјана Павловић</i> , Матерњи језик као један од етничких симбола Срба у Темишвару	117
<i>Mirjana Pavlović</i> , Native Language as an Ethnic Symbol. Serbs in Timisoara	126
<i>Александра Павићевић</i> , Нека питања спољних миграција југословенског становништва током друге половине двадесетог века — Време за преиспитивање? —	129
<i>Aleksandra Pavićević</i> , A Few Questions Concerning Exterior Migrations of Yugoslav Population During the Second Half of the 20 th Century — A Time for Reconsideration —	136
<i>Петер Славковски</i> , Традиционална култура словачких мањина у средњој и југоисточној Европи	139
<i>Peter Slavkovski</i> , Traditional Culture of Slovakian Minorities in Central and Southeastern Europe	145
<i>Јелена Ћворовић</i> , Reproductive Behavior, Ethnicity and Socio-Economic Status — A Comparison of two Serbian Gypsy Groups	147
<i>Јелена Ћворовић</i> , Репродуктивно понашање, етницитет и социо-економски статус — Поређење две групе Рома	152
<i>Сања Златановић</i> , Василица и самоодређење Рома	155
<i>Sanja Zlatanović</i> , Vasilica and Self-Determination of Roma	164
<i>Милош Луковић</i> , Цинцари у Урошевцу и другим „косовским железничким варошима“ — Прилог историји Цинцара у Србији —	165
<i>Miloš Luković</i> , Tzintzars in Uroševac and Other Kosovo' Rail Centers — a contribution to the history of Tzintzars in Serbia —	185
<i>Мирко Барјактаровић</i> , Религија и насеље као чувари народносног	187
<i>Mirko Barjaktarović</i> , Religion and Settlement as Preservers of Ethnicity	197
<i>Никола Пантелић</i> , Градска породица и традиција осамдесетих година XX века	199
<i>Nikola Pantelić</i> , Urban Family and Tradition in the 1980's	204
<i>Ивица Тодоровић</i> , Прилог реконструкцији базичног митолошког кода српске народне религије — митска бића Тамнаве	205
<i>Ivica Todorović</i> , Mythical Creatures of the Tamnava Region: A Basic Mytological Code in the Serbian Folk Religion	225
<i>Бојан Јовановић</i> , Вампир као метафора	227
<i>Bojan Jovanović</i> , Vampire as a Metaphor	233

<i>Гордана Благојевић</i> , Прилог проучавању вампира у Срба или лужничке приче о вампиру	235
<i>Gordana Blagojević</i> , A Contribution to the Vampire Studies Among Serbs or Vampire Stories From Luznica	242
<i>Ласџа Бајковић</i> , Највећа жртва — Жртвовање сопственог детета као мотив у словенској народној књижевности	243
<i>Lasta Djapović</i> , The Main Sacrifice — Sacrificing own children in Slavic folk literature	255
<i>Миљина Ивановић-Баришић</i> , Временско одређење празника и годишњих обичаја у подавалским селима	257
<i>Milina Ivanović-Barišić</i> , Temporal Settling of Holidays and Annual Customs in Villages at the Foot of the Avala Mountain	266
<i>Зоран Гудовић</i> , Неке архаичне црте у друштвеном животу Брскућана (Етнографске забелешке)	267
<i>Zoran Gudović</i> , Some Archaic Traits in Social Life of Brskuceans (Ethnographical Notes)	280
<i>Јадранка Ђорђевић</i> , Одлике родбинске терминологије у врањском крају	283
<i>Jadranka Djordjević</i> , Kinship Terms in the District of Vranje	293
<i>Десанка Николић</i> , Шаливе ерске приче из ариљског краја	295
<i>Desanka Nikolić</i> , Humorous “Era” Stories from the Arilje Region	300
<i>Драгана Радојичић</i> , Санитарни кордон	301
<i>Dragana Radojičić</i> , Sanitary Cordon	310
<i>Мирослав Свирчевић</i> , Миграције у Србији XVIII века и установе патријархалног друштва	311
<i>Miroslav Svirčević</i> , Migrations in Serbia During the 18 th Century and Patriarchal Society Institutions	326
<i>Јадранка Ђорђевић</i> , Преглед словеначких часописа из етнологије (2000–2003)	327
<i>Биљана Миленковић Вуковић</i> , Библиографија проф. др Ђурђице Петровић — 1. део (1927–2003)	335

Прикази

<i>Софија Милорадовић</i> , Невенка Миловановић, <i>Доња Муџница. Варош међу селима</i> , Параћин 2003, 505 стр.	357
<i>Миљина Ивановић-Баришић</i> , Радоје Д. Цветић, Пиносава — подавалско насеље, Београд 2003, Библиотека <i>Хроника села</i> , с. 1–351.	358
<i>Душан Дрљача</i> , Етнологија у часопису шабачког Музеја — Годишњак Народног музеја у Шапцу, бројеви 1, 2 и 3 (2000, 2001. и 2002)	360

In memoriam

Бојан Жикић, Проф. др Душан Бандић (1939–2004) 363

Сећање

Никола Панџелић, Ранко Финдрик (1922–2004) — Неимар музеја „Старо село“ у Сирогојну 365

Аутори у Гласнику ЕИ САНУ ЛП 369

Упутство ауторима 371

Иван ЂОРЂЕВИЋ
Београд

УДК 394.49:78.067.26(497.11) „2004“
Оригинални научни рад

УЛИЧНА ПРОСЛАВА НОВЕ ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

Улична прослава Нове године представља вишеслојан феномен чија се социокултурна значења могу читати кроз различите контексте — од политичког, преко економског, до аспекта ритуализације као матрице функционисања догађаја. У раду је анализиран дочек 2004. године у Београду, који је организован у виду музичког спектакла на централним градским улицама. Аутор разматра превасходно политички аспект догађаја, повезујући ову прославу са сличним скуповима политичког карактера — одржаваним током деведесетих година прошлог века. Посебан нагласак стављен је на питање конструкције идентитета, односно начина на који учешће у прослави имплицира преузимање одређених идентитетских пракси.

Кључне речи: улични дочек Нове године, музички спектакл, политика, конструкција идентитета, ритуализација, политички идентитет, флукутирајући насупрот фиксираним идентитету.

Улична прослава Нове године, одржана у Београду у ноћи између 31. децембра 2003. и 1. јануара 2004. године, представља вишеслојан феномен чија се социокултурна значења могу читати кроз различите контексте — од политичког, преко економског, до аспекта ритуализације као матрице функционисања догађаја.

Догађаји оваквог типа представљају релативно нову „традицију“ у Србији, установљену средином деведесетих година прошлог века. Основно обележје масовних дочека Нове године у том периоду било је превасходно слање политичких порука, усмерених ка борби против владе тадашњег председника Републике — Слободана Милошевића.

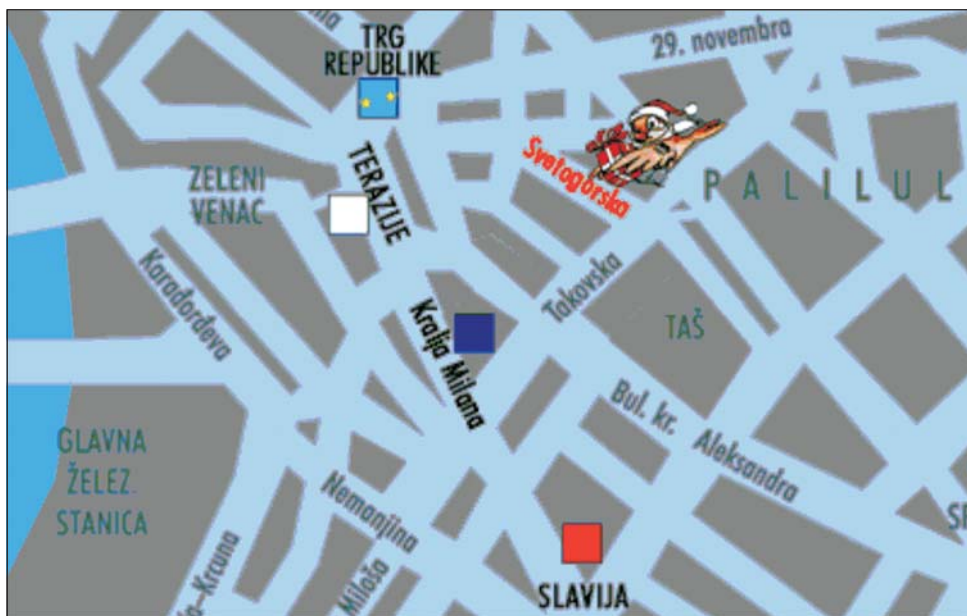
Након промена политичког система у октобру 2000. године, уличне прославе Нове године нису имале велики значај, да би се пред нову 2004. годину пракса славља на отвореном поново актуелизовала.

Циљ овог рада је указивање на неке карактеристике уличне прославе Нове године, са нарочитим освртом на политички аспект догађаја. Такође, занима ме и питање конструкције идентитета појединаца-учесника у догађају, односно начина на који учешће у прослави имплицира преузимање одређених идентитетских пракси.

Анализа се заснива на грађи прикупљеној током самог дочека Нове године на улицама Београда, као и на медијској презентацији тог догађаја.

На улицама

Дочек 2004. године на улицама Београда организован је од стране градске владе, под именом *Ноћ за будућност*. Прослава је од стране продуцента била замишљена као музичко дешавање на четири локације у центру града, на потезу од Трга Славија, преко улице Краља Милана, до Трга Републике. Уз то, планирана је и традиционална манифестација *Улица отвореног срца*, која је за 31. децембар у поподневним часовима предвиђала уметнички програм намењен деци и одраслима. Музички програм организован је кроз четири целине, односно четири бине — распоређене на следећи начин: на Славији се налазила бина на којој је предвиђено емитовање електронске музике (DJ stage), на простору између градске скупштине и Старог двора била је лоцирана бина на којој се пуштала тзв. world music (ethno stage), на Теразијама је била постављена бина резервисана за рок музику (rock stage), док се на Тргу Републике налазила највећа бина на којој су наступали најатрактивнији музичари (Evropa stage). Мапа догађаја може се видети на слици 1.

DJ stage

Evropa stage

World stage

Улица отвореног срца

Rock stage

Слика 1

Свака од ових локација била је означена одређеном бојом, и то на тај начин да су прве три заједно твориле облик српске заставе (црвена, плава и бела), док је четврта била представљена знамењем Европске Уније (жуте звезде на плавој подлози). Замисао организатора била је да „на потезу од Славиије до Трга Републике буде формиран својеврсни ’пут’ који води посетиоце кроз музичко наслеђе, садашњост и будућност Србије“.¹

У медијској презентацији најаве дочека Нове године на улицама Београда доминира једна реч — спектакл. „Грандиозно у 2004.“, „Дочек за милион људи“ или „Спектакл у светском стилу“² — неки су од наслова помоћу којих је штампа покушала да дочара величину догађаја. Општа оцена била је да се Београду „смеша најграндиознији, најлуђи, најспектакуларнији дочек Нове године икада виђен у метрополи“.³ Текстови у дневним новинама, након одигравања догађаја, били су у духу у коме је он и најављиван. Тако репортери „Вечерњих новости“ бележе да „ни најстарији Београђани не памте да је престоничким улицама за ’најлуђу ноћ’ продефиловало толико света. Више од сто хиљада душа сјатило се у центар града... уз незапамћени музички спектакл, четири бине распоређене од Славиије до Трга Републике, незаобилазну и обилату пиротехнику крунисану грандиозним поноћним ватрометом, Београд је упловио у ново лето“.⁴ И остали медији пишу слично, карактеришући догађај као „велику музичку фешту која је трајала до зоре“.⁵

Организација простора на београдским улицама током дочека 2004. године, где је читав градски центар у распону од једног и по километра претворен у музичку бину, представља *par excellence* хипертрофизацију догађаја. Уз то, визуелни ефекти окићених и снажно осветљених улица, уз петоминутни ватромет који је организован у поноћ, доприносе утиску о дешавању чија грандиозност фасцинира на агресиван начин.

Сам догађај је организован од стране градске владе, коју чине представници политичке елите, из редова партија које промовишу тзв. „европске вредности“.

Експлицитна намера организатора дочека 2004. године исказана је симболиком саме прославе, али и писаним и вербалним објашњавањем поруке коју би овај скуп требало да пошаље. На званичној Интернет презентацији прославе дочека 2004. године на следећи начин је исказана основна порука:

Србија граби ка Европи.

Када се ради.

Када се искрено жели.

Када се има визија.

Конципирајући догађај на овакав начин, градска влада је желела да се и у сегменту организације дочека Нове године приближимо Европи, да наш Београд буде раме уз раме са великим метрополама. На потезу од Славиије до Трга Републике биће формиран својеврсни „пут“ који води посетиоце кроз музичко наслеђе, садашњост и будућност Србије... Заједно са Вама ћемо најавити Дочек какав до сада није виђен. Београд и Србија то заслужују. Последња ноћ 2003. године је НОЋ ЗА БУДУЋНОСТ.⁶

¹ Званична Интернет презентација дочека нове 2004. године на адреси www.novagodina.net.

² Дневни листови Курир, Вечерње новости и Блиц, 12. децембар 2003.

³ Дневни лист Експрес, 12. децембар 2003.

⁴ Вечерње новости, 2. јануар 2004.

⁵ Глас јавности, 3. јануар 2004.

⁶ Званична Интернет презентација дочека нове 2004. године на адреси www.novagodina.net.

Порука организатора је очигледна — организација спектакла сличног ономе у другим већим градовима (западне) Европе, како би се Београд симболички приближио другим метрополама. Истовремено, пропагирају се вредности које се у Србији перципирају као европске — рад, жеља и визија, помоћу којих би земља требало да се прикључи толико жељеним европским интеграцијама. Истовремено, организатор те вредности не жели да намеће, већ афирмише и националне квалитете, симболички их означавајући бојама српске заставе на три бине. Ипак, организација простора („пут ка Европи“) говори да исходиште пута нема алтернативу, односно да Европа (Трг Републике) представља центар коме се тежи. Може се, дакле, рећи да је експлицитан циљ читавог догађаја — симболичка интеграција друштва у Европу.

С друге стране, легитимитет организатора скупа, између осталог, заснован је на традицији организације уличних окупљања, усмерених ка борби против владе Слободана Милошевића, током деведесетих година прошлог века. Заправо, први велики организовани дочек Нове године на централним београдским улицама догодио се у време тромесечних грађанских и студентских протеста 1996. и 1997. године. Организатори скупа били су лидери тадашњих опозиционих политичких партија, који су након промене власти у октобру 2000. године преузели власт. Том приликом се на улицама Београда окупило, према проценама, више од двеста хиљада људи, с једне стране — прослављајући Нову годину, али и изражавајући подршку политичким захтевима организатора. Концепт је такође подразумевао музичко дешавање, али комбиновано са политичким говорима тадашњих опозиционих лидера и јавних личности. Оно што се може означити као веома битна карактеристика скупа — уприличеног на улицама поводом дочека 1997. године — јесте својеврстан политички консензус учесника, оличен у јасно профилисаном антирежимском ставу, али и у дељењу заједничких вредности које бисмо могли условно означити као демократске и европске.

Спектакуларни дочек 2004. године заправо представља реминисценцију на тај први велики, новогодишњи, антирежимски скуп. Користећи традиционализацију као један од принципа ритуалне естетизације,⁷ организатори скупа покушали су да прославу новог 2004. лета установе као симболички механизам за потврђивање вредности и тековина уличних догађања из деведесетих година прошлог века. Под принципом традиционализације подразумева се употреба симболике која одаје утисак да се ради о провереном, прихваћеном, дуговечном склопу. У суштини, садржина може бити и сасвим нова, али се „она задева у рухо у којем изгледа да је већ одавно жива.“⁸ У овом случају су се мотив за организацију скупа и позиција самих организатора веома променили, али је симболички континуум вредности остао исти. Дочек 2004. године заправо је требало да послужи као етаблирање оних друштвених вредности које представљају тековину политичке борбе организатора, оличених управо у протестним окупљањима на улицама, укључујући и прославе Нове године. Много више елемената спектакла, као и одсуство видљивог политичког контекста, заправо говори о настојању да се те вредности сада означе као општеприхваћене и неупитне.

Истовремено, улична прослава Нове године у себи садржи и моменат симболичког освајања простора, такође проистекао из традиције масовних политичких окупљања. Наиме, у српском политичком дискурсу је деведесетих година посто-

⁷ Јелена Ђорђевић, *Политичке светковине и ритуали*, Београд 1997, 173.

⁸ *Исто*, 174.

јао веома изражен опозициони однос између простора који је, условно речено, био повезан са режимом и простора на који су право полагаале снаге које су му се супротстављале.⁹ Тако је још на првом великом антирежимском протесту 1991. године успостављена опозиција између простора на Ушћу (где су биле окупљене присталице тадашњег председника Србије, Слободана Милошевића) и Трга Републике (на коме су се налазиле присталице опозиционих партија). У политичком говору је тада установљено алтернативно име за централни градски Трг Републике, који је постао Трг Слободе, прво „ослобођено“ подручје којим је суверено владала опозиција. Посматрано из контекста 2004. године, улична прослава на овом тргу има симболично значење поновног освајања простора и успостављања вредности „тешко стечене слободе“. Симболична трансформација Трга Републике (Слободе) у Европу заправо приказује континуум вредности које су некада установљене на том простору. Дакле, порука би могла да гласи: Слободу смо освојили и ослобођени идемо у Европу.

Музички спектакл, како би се овај скуп могао окарактерисати, такође се може ишчитавати двојако. С једне стране, уличне прославе — на којима доминантно место заузимају концертна извођења — представљају уобичајен модел широм света, те као такав можемо прихватити и београдски дочек Нове године. С друге стране, музика и музички догађаји у Србији деведесетих година заузимају специфично место у мапирању политичких дешавања. Наиме, од почетка распада СФРЈ музичари су као значајни носиоци друштвеног угледа — покушавали организацијом концерата да пошаљу јасну политичку поруку која је захтевала мировно решење југословенске кризе. Тако је почетком деведесетих година група музичара, окупљених око пројекта „Мир, брате, мир“, организовала концерт на београдском Тргу Републике, који се претворио у несумњиво политички догађај, пропраћен бацањем сузавца на учеснике од стране припадника десничарских, „патриотских“ партија. Политички ангажман музичара кулминирао је и током кампање за излазак на изборе, одржане у септембру 2000. године, када су током неколико месеци најпознатије музичке групе из Србије држале концерте у великом броју места у земљи. Политичка порука коју су ови бендови слали била је потпуно експлицитна — позивала је грађане да изађу на изборе и гласају против тадашњег председника СРЈ, Слободана Милошевића.

Музичка дешавања у том смислу изгубила су не само аспект „непрофитабилне делатности чији ритуални кодекси успостављају правила између уживања и зараде“,¹⁰ већ и функцију чистог стицања економског профита. Ради се, заправо, о употреби музичког догађаја за продукцију политичког профита и промоцију одређеног идеолошког става.

У том контексту може се размишљати о музичком спектаклу који је организован на дочеку Нове године у Београду. Он, са економске тачке гледишта, није послужио да омогући профит градској влади као организатору догађања. С друге стране, комплетна логистичка организација подразумевала је опсежне радове за припрему концерата. Чињеница да су на простору од Славије до Трга Републике биле постављене четири бине, и да су све четири биле одлично технички опремљене, говори о великој количини средстава која су уложена и која су, без обзира на то

⁹ Miroslava Lukić-Krstanović, *Mass Gatherings seen as Political and Cultural Events: Social Dramas and Spectacles*, Гласник Етнографског института САНУ L–LI, Београд 2003, 25.

¹⁰ Мирослава Лукић-Крстановић, *Спектакл и друштво. Проучавање музичких манифестација у Србији*, Зборник „Традиционално и савремено у култури Срба“, Етнографски институт САНУ, Посебна издања 49, Београд 2003, 224.

што профит није био циљ, омогућила велики обрт капитала. С тачке гледишта музичара, овога пута реч је била о искључиво профитабилној делатности — у опису њиховог ангажмана није било захтева за промовисањем било каквог политичког става. Међутим, узевши у обзир традицију политичког читања музичких манифестација у Србији, може се закључити да је само постојање концерта на улици послужило остваривању политичког профита за припаднике градских власти, и то — како кроз позивање на прошлост, тако и кроз механизме ритуализације.

Конструкција идентитета

Разматрајући овај, превасходно политички аспект дочека Нове године, поставља се, међутим, веома важно питање: на који начин учешће у њему утиче на конструкцију идентитета колектива и појединца.

Наиме, стратегија сваког масовног догађаја — који у себи има елементе политичког — може се препознати у есенцијалистичком концепту идентитета.¹¹ То подразумева, пре свега, настојање да се идентитет фиксира, постави у одређену тачку која појединца јасно одређује у односу на алтернативе, и то кроз различите праксе репрезентације.

Настојање организатора на фиксацији идентитета учесника може се у овом случају читати на више нивоа. На најширем, може се говорити о томе да је реч о покушају ре-конструкције онога што бих се усудио да назовем српским националним питањем, односно питањем националног идентитета Срба. Наиме, током деведесетих година овај термин, веома флуидног значења, представљао је кључни елемент разликовања два политичка концепта: „патриотских снага“, предвођених Слободаном Милошевићем, и „демократске опозиције“. У политичком дискурсу је овај први означен као „агресивно националистички“, док је другом придаван епитет „проевропског и грађанског“ модела. Односи моћи су се променили освајањем власти 2000. године и, да се изразим фукоовским терминима, националистички дискурс је званично замењен демократско-европским. Ипак, политичка пракса, односно избори на којима су екстремно десничарске партије освајале све више гласова, показали су да званична промена идеологије није разрешила веома комплексно питање српског националног идентитета, који је доспео у озбиљну кризу током деведесетих година.¹² У овом случају стратегија симболичног означавања, путем кога је спојена српска тробојка са заставом Европске Уније, има намеру да промовише управо овај „нови“ концепт националног идентитета, који би требало да преговара између етничке припадности и ширег, европског контекста. Настоји се, заправо, да се путем симболичке праксе установи „нова историја“, она која пледира да буде једина истинита. На тај начин се у српски идентитет учитава европска компонента, оживљавајући периоде историје у којима је Србија била „равноправан партнер“ Европи и бришући одређене компоненте националног мита, попут оног о Косову, читав период комунистичке владавине и, наравно, период вршења власти претходника — „националиста“.

Контекст о коме је реч, поред овог ширег, има и локално-политички значај. Наиме, сукоб између два политичка концепта, о којима је малопре било речи, у ве-

¹¹ Kathryn Woodward, *Concepts of identity and difference*, in: Kathryn Woodward (ed.), *Identity and Difference. Culture, Media and Identities*, SAGE, London 1997, 13.

¹² То је кулминирало на изборима за председника Србије, крајем 2003. године, када је кандидат Српске радикалне странке — Томислав Николић освојио највећи број гласова.

ликој мери одређује идентитет појединца. Током деведесетих година питање политичког идентитета представљало је кључни моменат одређивања свачије идентитетске праксе и у односу на њега су се у великој мери успостављали међуљудски односи. Припадност овој или оној политичкој опцији одређивала је у великој мери статус појединца, друштвене кругове у којима се креће, музику коју слуша... Бити „за Слобу“ и слушати „Дарквуд даб“ биле су две ствари које се међусобно искључују, односно — елементи идентитета који нису могли да међусобно преговарају. Чак се може рећи да је питање политичког идентитета заправо транспоновано на много шири план, те да се могло говорити о културном идентитету. Таква пракса међусобног искључивања, иако у мањој мери, на снази је и данас.

Учешће у дочеку 2004. године на београдским улицама представљало је заправо прећутно прихватање „демократске“ политичке опције и одбацивање вредности „националистичког“ дискурса, али и у локално-политичком контексту. Наиме, ово читање се пре свега односи на чињеницу да заступање једног или другог политичког става имплицира и припадност одређеним политичким партијама. При томе, чињеница да су балони којима је била окићена главна бина на Тргу Републике били жуте и плаве боје, што поред знамења ЕУ представља и боје заставе водеће странке у градској влади, указује на још један симболички механизам презентације одређене политичке опције.

Поставља се, међутим, питање механизма помоћу кога се врши продукција ових значења. Наиме, тешко је претпоставити да би се сто хиљада људи окупило на улицама града да промовише „европске“ вредности или подржи одређену политичку партију. За разлику од дочека 1997. године, током антирежимских протеста, када су учесници експлицитно, путем парола и транспарената исказивали свој политички идентитет, тај моменат је овога пута у потпуности изостао и чак није био ни на који начин захтеван од стране организатора. Овде се ради о једном много софистициранијем методу фиксирања идентитета — путем интерпелације субјекта у одређену идеологију.¹³ Наиме, велика разлика између позиције организатора 1997. и 2004. године јесте у чињеници да су се односи моћи променили и да они други сада држе у рукама продукцију знања.¹⁴ Наиме, веома је важно приметити да опозиција „европско-грађанско“ : „националистичко“, како је прокламована у политичком дискурсу, не може бити сведена на прост однос дихотомије, већ да свака од њих поседује одређену „специфичну тежину“, односно да „моћ оперише између два термина укључених у било коју бинарну опозицију, на такав начин да постоји обавезни дисбаланс моћи између њих“.¹⁵ То заправо значи да је тадашња „проевропска“ опозиција тежила освајању полуга моћи, али их није поседовала и била је приморана да их на експлицитан начин затражи. У 2004. години моћ се налази у њеним рукама и више није неопходно исказивати директне политичке поруке, већ треба потврђивати постојеће стање. С обзиром на то да су се у опозицији „европско-грађанско“ — „националистичко“ односи моћи померили на страну ове прве, и механизми њене демонстрације су неупоредиво ефикаснији. Ту превасходно мислим на економски аспект, јер је количина средстава утрошених на организацију дочека 2004. године, када је читав центар града био „окупиран“ са четири бине, у односу на дочек 1997. године, када је постојала једна мала бина на Тргу Репу-

¹³ Louis Althusser, *Ideology and the State Apparatuses (Notes towards an Investigation)*, Monthly Review Press, New York 1972, 170.

¹⁴ О томе више у: Stuart Hall, *The Work of Representation*, Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. Ed. Hall, Stuart. London: Sage, 1997, 41–62.

¹⁵ Kathryn Woodward, *н. д.*, 36.

блике — знатно већа. Тако је спектакл¹⁶ на београдским улицама 2004. године, са свим карактеристикама које носи, заправо послужио као својеврсни начин демонстрација моћи у потврђивању вредности одређене политичке опције, за разлику од догађаја из 1997. године, који су у свом примарном значењу били субверзивни.

Међутим, поставља се питање: помоћу ког механизма је та интерпелација изведена. У овој тачки заправо се долази до питања односа појединца-субјекта и његове идентитетске праксе у односу на продукцију значења које се исцрпљује из догађаја. Наиме, ако пођемо од политичког/културног идентитета појединца-учесника, веома је мало вероватно да су сви учесници у дочеку 2004. године на београдским улицама имали стратешки и политички консензус у вези са прокламованом идејом догађаја. На то уверљиво указује и чињеница да је само три дана пре Нове године на парламентарним изборима у Србији највише гласова освојила снажно десно позиционирана партија, чији се политички програм може инкорпорирати у „националистички“ дискурс. С друге стране, партија која контролише градску владу, организатора дочека, освојила је треће место — са нешто више од десет процената гласова. Такав однос снага говори о томе да владајућа идеологија не може тражити експлицитну подршку на масовном окупљању, нити јој је то циљ. Механизам о коме је реч, као што смо видели, имплицитан је и врши се кроз, условно речено, ритуалну матрицу.

Наиме, концепт масовног музичког окупљања (спектакла) веома често подразумева трансформацију у светковину,¹⁷ чиме се догађају намеће извесна ритуална форма. То у овом случају значи да извесна правила понашања, која се у „свакодневним“ околностима сматрају неадекватним, у контексту светковине постају прихватљива. Светковина, наиме, у себе укључује и својеврсно претеривање, извртање, односно — „њу покреће сила, која тек пошто уништи и поништи поредак може да успостави нови. На друштвеном плану то значи да њена позитивна вредност у односу на поредак не лежи у простој афирмацији или адулацији, већ у могућности регулације негативних енергија, насиља, незадовољства и кризе“.¹⁸

Понашање учесника на дочеку 2004. године, а нарочито оних чије се учешће може означити као активно (у зони квалитетног праћења догађаја), указује управо на тенденцију „извртања“ свакодневног. Под тим подразумевам, пре свега, момент игре (односно бука : тело), конзумацију алкохолних пића и наркотика, као и изразиту потребу за стварањем буке путем коришћења велике количине пиротехничких средстава. Тренутак када је један од учесника испред бине посвећене рок музици погодио музичара флашом, због чега је наступ умало прекинут, веома добро илуструје механизам помоћу кога се спектакл претвара у светковину. Физички продор на „недодирљиви“ простор бине симболички означава успостављање двосмерне комуникације, повезивање актера, чиме се успоставља једна нова структура, модел понашања у коме је дозвољено све оно што у „обичној“ реалности није. Ово стање *communitas*-а омогућава да се човек привремено ослободи структуре и уђе у стање егалитарности и слободе. Стварање овакве ритуалне парадоксалности у ствари појачава вредности на којима почива друштво и поново успоставља хијерархијске принципе.¹⁹

¹⁶ О значењу појма спектакл више код М. Лукић-Крстановић у: *Спектакл и друштво. Проучавање музичких манифестација у Србији*.

¹⁷ *Исто*, 234.

¹⁸ Јелена Ђорђевић, *н. д.*, 37.

¹⁹ Victor W. Turner, *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*, Routledge & Keagan Paul, London 1969, 129.

Ова ритуална матрица објашњава како функционише канал путем кога се етаблира одређени поредак, али не говори о односу појединачних идентитета учесника са колективним идентитетом који догађај жели да фиксира. Учесници догађаја, уколико кренемо од политичког аспекта, ни на који начин нису експлицирали своја уверења. Видљиво одсуство било каквих инсигнија политичког типа, па чак и шире — идеолошког (заставе), говори о јасно аполитичном карактеру скупа — посматрано из визуре учесника. Конструкција њихових идентитета заснована је на више начина, од којих је најснажније експлицирани онај који се тиче музичких преференција. Подела музичког дешавања на четири дела условила је и јасно разграничење у погледу публике која је пратила догађања на свакој од бина. Тако је испред *rock stage*-а доминирала углавном млађа публика, чије су основне карактеристике: ношење чизама („мартинки“), вијетнамки, дуге косе и сл., која себе означава као припаднике поткултуре рокера, металаца или панкера. Оваква конструкција идентитета намеће и одређена правила понашања, попут израженог оргијастичног понашања и инсистирања на колективном, што нарочито долази до изражаја у игри. С друге стране, испред *DJ stage*-а превасходно се позиционирала публика којој одликује супротан начин понашања, где је нагласак на индивидуалном доживљају музике, кроз често екстатичан наступ у игри. Публика испред етно бине, с треће стране, била је много мирнија, више стављајући нагласак на слушање него на игру. „Најшаренији“ посматрачи налазили су се испред централне бине, обухватајући различите музичке преференције.

Нагласак на конструкцији идентитета кроз музичке преференције важан је са још једног аспекта, из позиције организатора скупа. Наиме, и поред различите врсте музике и, следствено томе, другачије идентитетске праксе, видљиво је одсуство тзв. турбо-фолка, музичког деривата који је доминирао средином деведесетих година прошлог века, када је имао снажну подршку тадашњег режима. Такође, уочљиво је и „игнорисање“ извођача музичких праваца попут денса и попа, у Србији означених као духовни наследници турбо-фолка, који имају доминантну позицију у музичкој продукцији и снажно су подржавани од стране телевизије Пинк, некада јаког упоришта претходног режима. Овакав приступ организатора указује на тежњу да се још једном покаже радикални дисконтинуитет на свим пољима, укључујући и културни, у односу на период пре октобра 2000. године и пре смене власти у Србији.

На тај начин се још једном прави јасно изражена дистинкција између „нас-европљана“ и „њих-националиста“, повезујући политички идентитет са музичким, а помоћу приписивања „демократског“ политичког става поклоницима одређених музичких праваца, без обзира на њихове међусобне разлике.

Уједињени у различитости

На нивоу индивидуалних идентитета, дакле, међу посетиоцима скупа можемо видети веома изражене разлике које се манифестују на многобројне начине. Тако је, рецимо, илустративан коментар једне од учесница, припаднице — условно речено — „урбане“ поткултуре, која је пролазак неколико младића и девојака, обучених у кожне јакне и припијене хаљине, пропратила реченицом: „Какви сељаци, шта ће они овде“. Ако се изузму нормалне разлике у идентитетима међу учесницима, очигледно је да ни на унутрашњем плану скупа не можемо запазити никакав консензус, јер — на пример — поклоници различитих музичких праваца никако не

желе да се идентификују једни са другима, а многи од њих своје идентитете конструишу управо кроз међусобно негативно одређење. Овакав закључак намеће се из емпиријског материјала, а може се претпоставити да се разлике очитују и на многим другим плановима, укључујући ту и политички план.

Како, дакле, објаснити присуство гласача екстремно десних партија (у мом окружењу било их је двоје), дакле — припадника „националистичког дискурса“, на скупу који промовише „проевропске и демократске“ вредности? Кључ лежи управо у флукутирајућим идентитетима појединца насупрот тежњи за њиховим фиксирањем од стране организатора скупа. Наиме, наведени учесник, који је три дана пре тога гласао за екстремно десничарску партију (која се противи сарадњи са Хашким трибуналом), истовремено је и велики поклоник популарне музике. Овакву врсту конструкције, међутим, не прихвата концепт фиксираног идентитета „проевропског“ учесника, који подразумева да се сваком љубитељу рок музике мора аскрибовати и „демократско“ политичко опредељење.

Дакле, на унутрашњем плану скупа било је могуће позиционирати се на различите начине када су у питању нпр. политички и музички идентитет. Међутим, на спољном плану је организатор скупа тежио да фиксира идентитете појединаца у јединствену формацију. Ово настојање огледало се у производњи дискурса у коме политички идентитет доминира, етаблирајући своје вредности путем латентног повезивања са другим идентитетима, попут оног који је везан за музичке преференције.

Тако се један примарно музички догађај, са елементима спектакла, претворио у механизам помоћу кога су организатори скупа покушали да интерпелирају учеснике у одговарајући политички „проевропско-грађански“ дискурс. Док се на појединачном нивоу одиграло својеврсно преговарање између различитих, често супротстављених идентитета, на нивоу читавог скупа и његове симболичке репрезентације доминирала је слика учесника повезаних српском, црвено-плаво-белом заставом и стегом Европске Уније.

Ivan DJORDJEVIĆ

STREET CELEBRATION OF NEW YEAR'S EVE IN BELGRADE

Key words: New Year's Eve, street, reception, musical show, politics, identity construction, ritualism, political identity, fluctuating versus fixed identity.

The New Year's Eve celebration, held on the streets of Belgrade on the night of December 31st 2003 and January 1st 2004, represents a multilevel event. The celebration has a number of socio-cultural meanings readable through different frameworks: political, economic and ritual, the latter being maybe the most expressive one. In fact, the celebration of New Year's Eve on the streets could be seen as reminiscent of gatherings of a similar type held against Milosević's government during his regime in the 1990's. The celebration of New Year, 2004, did not have such an explicit political character; nevertheless, it was suppose to establish certain social values once held and proclaimed by the organizers of the political rallies against Milosević. The social values and attitudes were embodied in street rallies, including the New Year's Eve celebrations. This paper examines the political aspect of the New Year's Eve celebration, with the special emphasis on identity construction, that is, on how and why the participation in the celebration implies certain identity pursuits.